

---

4 Propostes d'innovació docent

Sumari 4.1 Revisió per parells. – 4.2 Elaboració d'una entrada de la Viquipèdia. – 4.3 Diari de recerca o diari de lectures.

Aquesta part de la guia s'adreça principalment a professors. En el disseny i el desenvolupament de treballs que ens ocupen, creiem que pot ser oportú dur a terme pràctiques d'innovació docent que permetin reforçar la competència de compromís ètic i fomentin la reflexió col·lectiva i l'autoreflexió. D'acord amb els objectius que es vulguin assolir i, lògicament, segons altres factors determinants com ara el perfil de l'assignatura, el nivell acadèmic, l'enfocament teòric o la metodologia emprada, serà més adient inclinar-se per una o altra modalitat de pràctica.

A continuació presentem tres activitats d'innovació docent, prèvies o paral·leles a l'elaboració dels treballs finals, que poden contribuir a l'adquisició o al reforç de competències i coneixements necessaris per elaborar un assaig que vincula literatura i violències masclistes.

4.1 Revisió per parells¹

Descripció bàsica

L'objectiu d'aquest exercici és que els estudiants millorin les competències relacionades amb l'**avaluació crítica i propositiva del treball d'una altra persona** que aborda les violències contra les dones, així com amb el **judici** i l'**expressió oral** formulats de manera responsable, generosa i respectuosa.

Per parelles, els estudiants comentaran l'esborrany de l'assaig d'un company, intercanviaran recomanacions i suggeriments, i assenyalaran quines són les fortaleses en l'argumentació, l'estructura i la formalització del treball aliè. Amb això busquem que els alumnes d'humanitats **adquireixin competències de socialització i aprenentatge grupal** que vagin més enllà de les tradicionalment associades a l'anàlisi literària, de caire més individual, i que en l'argumentació emprin de manera pertinent i rigorosa conceptes i vocabulari de l'àmbit de les violències masclistes. L'exercici de revisió per parells té com a finalitat que els estudiants duguin a terme un debat constructiu a l'entorn dels dubtes i els aprenentatges que estan emergint a partir d'identificar i problematitzar les diverses formes de violència masclista plasmades en obres literàries. Es tracta, doncs, que reflexionin sobre els **processos metodològics** associats a la realització d'un treball acadèmic des d'una perspectiva de gènere.

Aquest exercici té tres aspiracions pedagògiques: incentivar la producció de **comentaris propositius ben argumentats** a partir de l'esborrany del treball d'un company, promoure la **capacitat de respondre** a aquests mateixos comentaris i **integrar-los a l'assaig** que estan elaborant, i comprovar l'adquisició de la **perspectiva de gènere** en el discurs. L'exercici es pot plantejar de manera presencial o virtual. En la modalitat presencial es du a terme en l'espai físic de l'aula: les parelles conversen per torns davant del grup classe, sense que el docent hi intervingui (només manté un paper d'observador directe però no-participatiu). En la virtual, les parelles conversen en línia a l'hora que ells hagin acordat, sense cap intervenció del docent. L'exercici virtual exigeix que la prova es realitzi en una plataforma que permeti la gravació de l'exercici i, així, la seva posterior visualització i avaluació de manera asíncrona, tant per part dels estudiants com del professor. Com que aquest exercici requereix que els estudiants tinguin realitzat un esborrany d'assaig, es recomana programar-lo de cara a l'últim tram de l'assignatura.

---

¹ Per a una exposició més detallada consulta l'article «La revisió por pares síncrona en el aula virtual: leer críticamente la representación literaria de violencias contra las mujeres» (Iribarren, Serrano-Muñoz, Gatell i Clua 2023).

Metodologia

Plantegem un format d'exercici de revisió per parells bàsic que es pot adaptar a les necessitats particulars de cada aula. La realització d'aquesta prova consta de quatre fases:

1. Inici del curs: es posa a disposició dels estudiants la descripció de la prova, les instruccions d'ús de la plataforma de videoconferència en cas de realitzar-se de manera virtual, i la rúbrica d'avaluació. També se n'argumenta l'objectiu pedagògic.
2. Preparatiu de l'exercici: es fixa la data de lliurament dels esborranys, es recol·lecten i el docent confecciona el llistat d'assignació de parelles. Recomanem que tots els esborranys es dipositin en un espai digital accessible perquè tothom els pugui llegir.
3. Durant l'exercici:
  - a. Si es realitza de manera presencial, el docent estableix els torns per a cada parella. Si es realitza de manera virtual, es recomana permetre als estudiants concertar les trobades segons millor els convingui.
  - b. L'exercici ha de tenir una duració d'entre deu i vint minuts màxim. Cada estudiant tindrà entre cinc i deu minuts per a exposar els seus comentaris propositius basats en la lectura de l'esborrany del company i per rebre els comentaris de la seva parella. Aquesta limitació temporal fomenta el treball de síntesi en l'expressió oral. L'accés previ a la rúbrica d'avaluació haurà permès a l'estudiant preparar la intervenció de manera eficient i orientada.
4. Després de l'exercici: el docent farà arribar els comentaris i l'avaluació tant de manera individual com grupal un cop tothom hagi realitzat l'exercici, per tal d'evitar greuges comparatius.

Avaluació

Recomanem per a la rúbrica d'avaluació que es contemplin les competències argumentatives, de síntesi, la capacitat de filar arguments incorporant la perspectiva de gènere, i l'expressió oral. També convé que es posi èmfasi en la necessitat d'utilitzar, amb seguretat, rigor i de manera pertinent, conceptes i vocabulari relatiu a les violències contra les dones. Tot i que es demana que els estudiants integrin els comentaris que considerin més valuosos a la versió final del treball (el darrer lliurament del curs), recomanem per a aquest exercici que les competències a avaluar estiguin més relacionades amb l'execució de la revisió i la recepció síncrona de comentaris, per tal de no barrejar de manera desigual distints grups de competències.

4.2 Elaboració d'una entrada de la Viquipèdia

Introducció

La Viquipèdia és la **primera font d'informació científica de la ciutadania**. Aquesta enciclopèdia en línia, construïda de manera col·lectiva per una enorme comunitat transnacional i petites comunitats locals, posa a l'abast de tota persona connectada a internet coneixement fonamentat en estudis científics i fonts d'informació fiables. Actualment existeixen unes tres-centes Viquipèdies, de major o menor volum segons la llengua.

Com han posat en relleu múltiples estudis, la Viquipèdia, semblantment a moltes institucions i projectes culturals, presenta un **biaix de gènere**, més o menys acusat segons l'àmbit disciplinari o la comunitat que elabora els articles. Com a instrument de divulgació científica que és la Viquipèdia, el biaix de gènere és deutor de la **tradicional concepció patriarcal** de tots els àmbits del **coneixement** i de la **cultura**, i correlatiu al de la majoria de camps de recerca acadèmica actual. Quant a la disciplina literària, es manifesta sobretot en la manca d'entrades d'escriptors i d'obres d'autoria femenina, en la pobresa del contingut i en l'exigüitat de fonts bibliogràfiques en què es fonamenta. Aquesta manca, al seu torn, es deutora del secular **androcentrisme** que ha regit la construcció del cànon, les institucions educatives i del món de les lletres, la indústria editorial, els estudis literaris i les polítiques de promoció de la lectura.

Amb l'objectiu de revertir aquest problema, des de fa anys, diverses institucions i iniciatives populars compromeses amb la igualtat de gènere estan duent a terme un ampli ventall d'accions. Creuen, enriqueixen i tradueixen **articles i viquiprojectes** sobre dones i qüestions que s'hi vinculen, fonamenten articles en fonts acadèmiques d'autoria femenina, milloren les entrades en aplicar-hi la perspectiva de gènere, i corregeixen el llenguatge sexista del redactat.

La creació, millora i traducció d'articles de la Viquipèdia per part dels estudiants és una pràctica d'aprenentatge amb un gran **potencial pedagògic** tant per a l'alumnat de secundària i batxillerat, com per a l'universitari. Permet treballar competències com ara la cerca de fonts fiables, la bona gestió de la informació i recursos gràfics, la comprensió lectora, l'esperit crític, la capacitat de síntesi, l'escriptura, la creativitat, el compromís ètic i transnacional, i el treball en equip. A més, promou que l'alumnat participi col·lectivament en la

construcció del coneixement en una activitat que té un **impacte social**, i que pren sentit també més enllà de les aules.²

En l'elaboració de treballs final de grau o de màster és habitual emprar la Viquipèdia com a font d'informació. En consultar-la a l'hora de realitzar un treball que vincula literatura i violència contra les dones és molt probable que trobem a faltar entrades sobre autores i obres d'autoria femenina, o que els continguts siguin molt pobres o esbiaixats. Fins i tot, poden **consolidar i reproduir elements de violència estructural i simbòlica contra les dones** i, el que és especialment greu, tal vegada continguin interpretacions literàries que **naturalitzin i justifiquin** la representació literària de les **violències masclistes**.

Atès el potencial pedagògic que enclouen els diversos exercicis que es poden fer vinculats a la Viquipèdia, en aquesta guia exhortem la comunitat acadèmica a dur-los a terme a fi de resoldre o, si més no, minimitzar, els problemes que acabem d'assenyalar.

Abans de passar a descriure l'exercici, volem assenyalar els deu elements que hauria de tenir tot bon article de la Viquipèdia:

1. L'article ha de començar amb una **definició clara i rigorosa** del concepte del títol.
2. El text, eminentment descriptiu, ha d'estar escrit en un **lenguatge formal, no sexista, de registre enciclopèdic**, i en **tercera persona**. No es poden expressar opinions personals.
3. El text ha de **reflectir els diferents punts de vista de manera equilibrada i contemplar la perspectiva de gènere**. Si, per exemple, escrus sobre un tema polèmic, cal que reflecteixis tots els posicionaments al respecte.
4. L'article ha d'aportar **informació suficient** per a un lector sense coneixements previs del tema.
5. L'article ha d'estar **estructurat en diferents seccions** i ha de tenir un **fil conductor**. No es tracta de fer una llista d'enunciats, cal construir un relat.
6. La **informació ha d'estar referenciada**, cal esmentar **fonts fiables** (publicades i sense conflicte d'interessos amb el tema que es tracta).
7. Sempre que es pugui, l'article **ha d'incloure imatges**, però recorda que només es poden afegir les que tinguin una llicència lliure CC BY SA³ o superior.

---

² Per a més informació sobre el potencial educatiu de la Viquipèdia, vegeu *Guia de bones pràctiques per a l'ús docent de Viquipèdia a la universitat* (2015), de Maura Lerga i Eduard Aibar (<http://hdl.handle.net/10609/38241>).

³ <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/es/legalcode.ca>.

8. Si s'ha millorat un article que ja existia, **el resultat ha d'integrar la informació que ja hi havia amb la que s'ha afegit després**. Cal mantenir la **coherència** del relat.
9. El text inicial sempre és una **introducció** d'un o dos paràgrafs en què apareix el més important, que es tracta després amb més extensió.
10. Cal **inserir enllaços interns** (a d'altres articles de la Viquipèdia) als conceptes més importants o que permeten ampliar la informació, per tal de facilitar la navegació als lectors.

Descripció bàsica

L'objectiu d'aquest exercici és que els estudiants creïn un article de la Viquipèdia sobre una autora o obra literària **rellevant** que representa les violències contra les dones. L'article ha de ser **inèdit** i **pertinent**, i s'ha d'adequar estrictament a les **convencions d'una informació enciclopèdica**. Per tant, la informació ha de fonamentar-se en bibliografia eminentment acadèmica. L'elaboració de l'entrada persegueix que els alumnes desenvolupin les següents competències:

1. Buscar, seleccionar i processar informació, i gestionar fonts documentals de manera eficaç.
2. Articular un discurs expositiu sintètic, ben cohesionat i convincent, que es nodreixi de les fonts consultades i les presenti de forma dialògica.
3. Actuar amb esperit i reflexió crítica davant del coneixement, en totes les seves dimensions, tot mostrant inquietud intel·lectual, cultural i científica i amb compromís cap al rigor, l'honestat i la qualitat.
4. Exercir la ciutadania activa i la responsabilitat individual amb el compromís en els valors democràtics i la sostenibilitat.
5. Mostrar en el propi treball una actitud ètica, responsable i respectuosa amb la diversitat natural, social, epistemològica, cultural i de gènere, així com reconèixer la integritat de la feina dels altres.

Convé advertir que, si l'entrada existeix en una altra llengua, cal tenir en compte que la proposta no sigui una mera traducció, que inclogui informació nova (contingut, enllaços i bibliografia) i que estigui convenientment actualitzada.

Metodologia

El desenvolupament de l'activitat es realitza en les següents fases:

1. Presentació, justificació i discussió dels articles a l'aula. Cada estudiant ha d'exposar l'objecte del seu article i justificar-ne la tria, posant èmfasi en la rellevància i el caràcter innovador de la proposta. Així mateix, ha d'explicar en quina bibliografia es fonamenta. La resta de companys han de fer-li preguntes i suggeriments o advertiments ben fonamentats, sota la supervisió i guiatge del docent. Aquesta dinàmica pot fer-se per grups si hi ha molts alumnes, o amb tot el grup classe. És molt recomanable que, abans de fer les sessions de conversa, s'hagi avançat la informació clau en un espai de comunicació digital compartit per tothom, seguint una plantilla. En funció del nombre d'alumnes, es dedicarà més o menys estona a cada estudiant i discussió, així com sessions.
2. Creació d'un perfil d'editor. Els estudiants, si no han contribuït mai abans a la Viquipèdia, han de crear-se un perfil d'editor. Convé seguir les instruccions a Crea un compte.⁴
3. Procés d'elaboració i publicació. Durant unes tres setmanes cada estudiant elabora el seu article, tot incorporant les observacions que li han fet els companys i el professor. Un cop publicat l'article a la Viquipèdia comunica als companys (en l'espai digital acordat) l'enllaç de la seva entrada i lliura al professor el PDF de l'article (descarregable).
4. Sessió col·lectiva de valoració tant del contingut dels articles com de la pràctica de realitzar-los.
5. Activitat optativa de millora de l'entrada dels companys. En cas que es faci, convé enviar al professor també un document amb les evidències de les millores que ha introduït (encara que quedin registrades a la mateixa entrada, facilita la correcció).

Avaluació

L'ús d'una rúbrica d'avaluació és particularment útil en aquest exercici. Convé que els estudiants la coneguin des del plantejament de la pràctica perquè els serveixi com a full de ruta. La rúbrica ha de contemplar els elements clau d'una bona entrada de la Viquipèdia:

- Rellevància de l'objecte de l'article
- Originalitat de l'objecte de l'article

---

⁴ https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Especial:Crea_compte&returnto=Viquip%C3%A8dia+en+catal%C3%A0.

- Qualitat del contingut (capacitat interpretativa i de síntesi)
- Eficàcia divulgativa
- Rigor en l'ús dels conceptes i en el tractament en matèria de violència contra les dones
- Estil del discurs expositiu
- Estructura
- Obertura (enllaços interns i externs)
- Bibliografia
- Il·lustració

És important que el professor avaluï les entrades a partir del document en PDF que li lliurarà cada alumne, atès que els articles de Viquipèdia poden ser editats constantment.

4.3 Diari de recerca o diari de lectures

Descripció bàsica

De manera paral·lela al procés de recerca i escriptura d'un assaig o treball sobre la matèria que ens ocupa, recomanem que el docent proposi l'elaboració d'un text, de naturalesa més **creativa, personal i lliure**, en el qual l'estudiant vagi consignat informacions, troballes, intuïcions, dubtes, hipòtesis i especulacions: un diari.

Per les característiques de la disciplina en què s'emmarca aquesta guia, els estudis literaris, es poden plantejar dos models que no són excloents sinó, ben al contrari, complementaris: el **diari de recerca** i el **diari de lectures**. La diferència entre l'un i l'altre ve determinada pel seu mateix nom. Mentre el diari de recerca és un document que recull de manera sistemàtica les diferents idees, impressions, reflexions i informacions que l'estudiant va recollint durant la recerca (per tant, té una naturalesa àmplia), el diari de lectures pot referir-se a un exercici d'escriptura creativa en relació amb la lectura de les obres. Normalment, el diari de lectures conté la consignació d'informació, impressions, valoració personal o referències sobre obres literàries de ficció. Pot obrir espais per a expressions més subjectives, vinculades a vivències, sensibilitat, gustos, emocions i afectes. Si s'opta per presentar un treball o assaig en què s'expliciti la posició des de la qual s'ha dut a terme la **lectura situada**, la modalitat del diari de lectures pot ser especialment oportuna: propicia que l'alumne pugui expressar experiències de violències patides o infligides. Pot ser, per tant, el marc idoni perquè l'alumne, a partir de l'autoreflexió, pugui arribar a identificar la pròpia posició de privilegi o de subalternitat, des d'una perspectiva interseccional. Tot i així, com dèiem més amunt, un i altre poden ser complementaris

i, en tot cas, es pot fer servir qualsevol dels dos conceptes per a la mateixa idea.

Un dels objectius del diari és la documentació de la informació que es desprèn tant de la lectura de les obres literàries que són objecte d'anàlisi com dels textos crítics i teòrics. També s'hi poden recollir dubtes, tensions, malestars, vincles amb experiències vitals i reflexions sobre com identifiquen i problematitzen la representació literària de les violències masclistes, així com anotacions de converses amb companys de l'aula i comentaris del professor. Tenint en compte que el volum de les lectures pot ser quantios i que el procés de recerca és llarg, els diaris són eines que, lluny d'afegir càrrega de feina a l'estudiant, l'ajudaran a mantenir l'ordre de les idees, reflexions i impressions aparegudes durant tot el procés i, també, a recollir aspectes que poden ajudar posteriorment en l'anàlisi literària.

Un altre objectiu és facilitar l'exposició de la metodologia emprada en el treball: en cas que per a l'avaluació es demani un informe final, els alumnes tindran a l'abast la informació detallada i qualitativa del desenvolupament de l'anàlisi. Els diaris, pel fet que recullen reflexions sobre com es du a terme el procés de recerca i per què s'escullen unes vies d'anàlisi o unes altres, permeten reflexionar sobre el propi aprenentatge. Ahora, posen en relleu els avenços que l'alumne ha fet quant a coneixements teòrics, pràctiques lectores, domini de l'escriptura acadèmica i capacitat analítica.

Per la distinta naturalesa dels diaris, recomanem que mentre els de recerca poden ser objecte d'avaluació, els de lectura és més convenient que romanguin com una eina personal de l'alumne, que només compartirà amb el docent si ho creu oportú.

Metodologia

Tant la forma com el contingut del diari poden ser diversos. L'important és que, sigui quina sigui la forma que adquireixi, el document consti d'entrades datades i, en el cas que hi apareguin, amb les obres comentades correctament referenciades. També cal que l'escriptura del diari sigui constant, amb la periodicitat que es decideixi, i que les entrades estiguin estructurades de manera similar. Així, s'hi podran trobar informacions de naturalesa diversa però que es poden adequar a aquest model:

- Els diferents passos que se segueixen per a la recerca, amb la possibilitat d'explicar les diferents incidències, obstacles o mancances que s'hi han trobat.
- Referències a les obres consultades o llegides, tant si són obres literàries com teòriques. En tots dos casos hi pot haver citacions textuals que hauran d'anar acompanyades de la referència

completa, per a futures consultes i per a l'elaboració de l'apartat bibliogràfic.

- Impressions, idees o reflexions sobre qualsevol dels dos passos anteriors que, posteriorment, podran servir per justificar alguns aspectes de la recerca i la posició de l'estudiant com a investigador i per a elaborar la discussió o les conclusions.
- Idees per a línies de recerca futures o més àmplies.

Avaluació

Aquesta eina recomanem avaluar-la tenint en compte la llargada de text, la periodicitat i extensió de les entrades, la quantitat d'obres consultades, la diversitat i profunditat dels aspectes tractats, la capacitat de formular preguntes, l'autoavaluació i l'autoreflexió, i l'ús de la llengua. Si s'empra una rúbrica, cal que contempli tots aquests paràmetres.